

Esquerra Republicana de Catalunya com a factor de l'èxit del cooperativisme a Catalunya del 1931 al 1936

Nom de l'estudiant: Ferran Reyes Gómez

Nom del tutor/a: Miguel Garau

21 de novembre de 2017

MEMÒRIA DEL TREBALL FINAL DE POSTGRAU

Curs: 2017

Índex de continguts

1. JUSTIFICACIÓ.....	6
2. MARC TEÒRIC i ESTAT DE LA QÜestió.....	10
3. HIPÒTESI.....	14
4. OBJECTIUS.....	14
5. METODOLOGIA.....	15
1. Fonts i recursos.....	15
6. DESENVOLUPAMENT.....	16
1. De l'associacionisme al cooperativisme català.....	16
2. Aproximació històrica al partit Esquerra Republicana de Catalunya.....	23
3. Anàlisi del discurs cooperativista d'Esquerra Republicana de Catalunya.....	25
4. Polítiques i suport legislatiu del cooperativisme des de l'Esquerra Republicana de Catalunya.....	33
6. CONCLUSIONS GENERALS.....	41
7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.....	43

Resum

El següent treball d'investigació aprofundeix en la relació entre el catalanisme polític d'Esquerra Republicana de Catalunya amb l'experiència d'èxit del cooperativisme català. I n'analitza la possible influència tant pel que fa a discurs com en l'àmbit pragmàtic durant l'època de poder governamental d'aquest partit des de la seva creació (1931) fins a l'inici de la Guerra Civil espanyola (1936).

Resumen

El siguiente trabajo de investigación profundiza en la relación entre el catalanismo político de Esquerra Republicana de Cataluña con la experiencia de éxito del cooperativismo catalán. Y analiza la posible influencia tanto a nivel de discurso como nivel pragmático durante la época de poder gubernamental de este partido des de su creación (1931) al inicio de la Guerra Civil española (1936).

Abstract

The following research deepens the relationship between the political Catalanism of Esquerra Republicana de Catalunya with the experience of the success of Catalan cooperativism. And it analyzes the possible influence both at the level of speech and pragmatic during the government time of this party from 1931 to 1936.

NOTA PRELIMINAR D'AGRAÏMENTS

M'agradaria començar aquest treball agraint a Miguel Garau per la seva gran paciència i acompanyament durant tot el procés de definició i elaboració del treball i per tots els coneixements que absorbits sobre la recerca històrica.

A Agnès Giner, de la Fundació Roca i Galès per totes les indicacions, tot l'accés al llegat de la premsa cooperativista que tan bé conserven i per la tasca de difusió d'aquest ideal de cooperativisme que continua més viu que mai.

A Josep Vall, Director Executiu de la Fundació Josep Irla que preserva la història d'Esquerra Republicana de Catalunya, per totes les facilitats en l'accés a la base de premsa històrica lligada al partit.

A Raimon Soler, doctor en Història per la UB actualment realitzant recerca sobre Esquerra Republicana de Catalunya, per la seva amable ajuda.

1. JUSTIFICACIÓ

La cooperació a Catalunya compta amb una trajectòria de quasi 200 anys d'estreta i complicada relació entre les bases obreres, la classe benestant, els moviments polítics i nacionals. En aquest treball intentarem dilucidar la influència que va poder tenir el catalanisme i, més concretament, Esquerra Republicana de Catalunya, com a partit de masses del catalanisme, en el desenvolupament del cooperativisme al Principat, que s'ha desenvolupat fins als nostres dies amb una gran força i com a moviment transversal; aglutinant diferents motivacions i sectors de la societat.

No és d'estranyar, doncs, trobar entre el moviment cooperatiu grans mostres de solidaritat de classe pròpia del moviment obrer com el de la vaga de rajolers de setembre 1911 en la que els membres de la *Cooperativa Redentora* decidiren recolzar els treballadors vaguistes oferint-los-hi fins a 300 jornals a la setmana, ja que veien aquestes accions com una forma d'ajudar a tota la classe obrera a la vegada que una forma de mostrar l'èxit del cooperativisme com a eina d'emancipació; així ho explica Francisco d'Assís Ripoll i Fortuño, impulsor del cooperativisme i regidor de l'Ajuntament de Barcelona, en un article al diari *El Cooperatista*:

Estudiadas las anteriores bases por la Sociedad Cooperativa de producción «La Redentora», y conocidos los antecedentes del conflicto, estimo por unanimidad dicha benemérita Cooperativa que debía prestar todo su apoyo moral y material a los huelguistas.

Y para demostrar su solidaridad con sus compañeros de lucha y su espíritu societario, la Cooperativa facilita en su propia bóvila jornales á los huelguistas hasta unos 300 semanales.

Claro está, que gracias á este apoyo, puede darse por descontado que triunfarán en toda la línea los obreros ladrilleros del distrito séptimo.

Y una vez más se habrá demostrado el importante papel que la Cooperación ha de jugar en los conflictos económicos y del trabajo.¹

¹ RIPOLL, Francisco A. "Un caso de experimentación social". *El Cooperatista*, núm. 4, 15 d'agost de 1911, pàg. 32.

Així com, també, una gran influència d'altres sectors i motivacions, com el nacionalisme, en el moviment cooperativista; és el cas del psiquiatre Domenech Martí i Julià (Unió Catalanista), que veia en el cooperativisme una eina d'emancipació tan social com nacional; discurs que compartia amb molts d'altres personatges que teoritzaven que l'alliberament dels pobles anava lligat a una economia forta on els treballadors fossin una peça clau. El mateix Martí i Julià enaltia des de la premsa cooperativista el tret diferencial català i l'esperit de la seva societat que, segons ell, esdevenia de forma natural a una societat de cooperatives fortes:

Una prova del esperit práctic del poble català es lo desenrotllo del mutualisme á las classes obreras. Va comensar ab 'la fundació d'associacions d'aussili mútuo , seguiren las societats cooperativas de consum, y al present existeixen ja associacions cooperativas producteras.²

Així com posava en evidència la conveniència de la representació del catalanisme en l'àmbit polític per poder legislar a favor de l'associacionisme obrer.

Jo no vull que prenguin part en cap lluyta política, però sí que crech que han d'estudiar lo programa del catalanisme, perquè hi trobaran los principis que més los hi convenen pera'l desenrotllo de la cooperació. [...] Lo catalanisme es oposat al Impost de consums, que tant perjudica á la cooperació; es contrari á la tributació brutal que no respecta el fi de las associacions considerantlas totas solzament com màteria explotable; es partidari del sistema representatiu, que tant convenient es á tota mena d'associacions perquè tenen influencia directa en la promulgació de las lleys.[...] És precís que la Federació tingui personalitat catalana ben diferenciada perquè sols així serà fructusa en resultats [...] l'existència de la mateixa Federació de cooperatives ja és una prova de diferenciació nacional³

També podem trobar en aquest context la presència de polítics catalanistes de renom que, moltes vegades, traduïren reclams del moviment cooperatiu en accions polítiques concretes com és el cas de Joan Ventosa i Roig (Alcalde catalanista de Vilanova i la Geltrú del 1915 al 1917, membre d'Esquerra Republicana de Catalunya, Conseller d'Economia i Agricultura de la Generalitat de Catalunya del 1933 al

2 MARTÍ I JULIÀ, Domenech. "La Cooperació a Catalunya". *Cooperativa Catalana*, núm. 4, agost de 1899, pàg. 62-

64

3 Ibid., pàg. 62-64

1934 i president de la Federació de cooperatives de Catalunya del 1931 al 1933). Ventosa i Roig va col·laborar en la redacció de la Llei de cooperatives de la Segona República⁴ així com va treballar en l'elaboració de la *Llei de bases de la cooperació catalana*, que esdevindria la *Llei de cooperatives* aprovada pel Parlament català el febrer de 1934.⁵

El text de la *Llei de bases de la cooperació catalana*, presentada en sessió parlamentària de 18 d'octubre de 1933 per Ventosa i Roig aleshores Conseller d'Economia i Agricultura, plasmava en el seu preàmbul aquesta necessitat de crear un règim legal clar per al correcte desenvolupament de les cooperatives com a un dels pilars de l'economia catalana:

Una de les facultats reconegudes a Catalunya en el seu Estatut, és la legislació exclusiva i execució de quant es refereix a Cooperatives, Pòsits, Mutualitats i Sindicats Agrícoles.

El desenvolupament, cada dia més gran d'aquestes manifestacions de solidaritat humana, la importància econòmica que han assolit en els darrers anys i la influència decisiva que en un pervindre pròxim han de tenir en l'organització de l'Economia Catalana, feien inajornable que el Parlament de Catalunya, dictés Lleis reguladores d'aquestes Institucions que, respectant llur llibertat servís de guiatge a llur expansió ensems que evités possibles abusos.⁶

Tanmateix realitzar una investigació en profunditat de les interaccions i simbiosi d'aquests dos moviments de masses com són el moviment obrer (i en concret el cooperativista) i el catalanista (tant en el seu vessant regionalista, federalista o nacionalista) amb unes condicions mínimes d'evidència i legitimitat del treball requeriria una recerca exhaustiva que s'allargaria molt en el temps, ja que ens faria remuntar a les primeres societats d'auxili mutu, el sorgiment de la inquietud nacional amb el federalisme i mutualisme *pi-i-maragallista* així com el naixement de la Federació catalano-balear (prèvia a l'homòloga espanyola) i, fins i tot, la influència del carlisme i els furs, molts anys abans de la fundació del partit catalanista i de masses predominant als anys 30; l'Esquerra Republicana de Catalunya.

4 ROTGER I DUNYÓ, Agnès. *Joan Ventosa i Roig: impulsor del cooperativisme de Catalunya a Mèxic*. Barcelona: Cossetània Edicions & Fundació Roca i Galès, 2012, pàg. 30.

5 "Llei de cooperatives". *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 81, 22 de març de 1934.

6 "Projecte de Llei de bases de la Cooperació". *Diari de sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 107, 18 d'octubre de 1933, pàg. 1 (Annex).

La recerca no està exempta de reptes, ja que, tot i que el moviment catalanista està força estudiat, encara queden moltes llacunes fins al punt que, encara avui dia, s'estan editant biografies inèdites, com les que elabora la Fundació Josep Irla, i treballs monogràfics sobre l'evolució històrica i les corrents internes d'ERC més enllà de l'extensa obra de Maria Dolors Ivern i Salvà.

Donat que ERC va ser un dels partits més rellevants de la dècada dels anys 30; neix amb més de 16.000⁷ membres amb creixement accelerat⁸ i amb un programa econòmic socialitzador però no extremadament socialista, i que comptava amb un suport electoral clar que li va permetre guanyar les eleccions municipals del 1931 (amb la posterior recuperació de la Generalitat de Catalunya) i les del parlament de Catalunya del 1932, obtenint 56 dels 85 escons, justifico la meua investigació només en aquest Partit tot i que, existien altres més petits com l'Unió Socialista de Catalunya també amb un projecte catalanista (va concórrer a les eleccions parlamentàries en coalició amb ERC, aconseguint 5 diputats) i una postura clara en la promoció del cooperativisme.

En conseqüència, i per les exposades limitacions logístiques i temporals, he delimitat la recerca en els primers anys d'Esquerra Republicana de Catalunya, des del moment de la seva fundació durant la Conferència d'Esquerres de març de 1931 (una de les entitats fundadores va ser el Centre Democràtic Federalista del cooperativista Joan Ventosa i Roig) fins al cop d'Estat contra el Govern de la República espanyola de juliol de 1936; quan es centra el seu auge polític i la seva tasca legislativa.

7 Les dades s'extreuen, de forma aproximada, fent la suma dels membres de les diferents organitzacions, centres i periòdics que s'uneixen a aquest projecte polític comú; existeixen anàlisis recents d'aquestes dades, veure: SOLER, Raimon. "La construcció de l'hegemonia política: Esquerra, 1931-1933". *Eines*, Barcelona: Fundació Josep Irla, núm. 14, Hivern 2011, pàg. 107

8 Dos anys després de la seva fundació el partit comptava amb més de 60.000 afiliats representats durant el 2n Congrés ordinari d'Esquerra Republicana de Catalunya, amb 450 entitats presents de les 630 adherides al partit tal com es veu en el llistat que mostra el diari *La Humanitat*. "El II Congrés ordinari d'Esquerra Republicana de Catalunya". *La Humanitat*, any III, núm. 506, pàg. 8.

2. MARC TEÒRIC I ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Tot i que el cooperativisme va ser una experiència d'autogestió i emancipació obrera molt important en la que Catalunya va ser pionera, fins i tot, a escala internacional, la quantitat de literatura acadèmica i la rellevància social ha estat eclipsada per la corrent llibertària comunista -posteriorment estructurada en anarcosindicalisme- més aviat revolucionària, que finalment es va convertir en el corrent predominant en el moviment obrer català en contraposició a les postures mutualistes sovint considerades reformistes o, fins i tot, burgeses. Aquesta predominança de l'anarcosindicalisme envers el cooperativisme ve donat per l'experiència col·lectivista d'autogestió obrera del 36-39 que capta bona part de l'atenció i estudis de la història social contemporània sobre Catalunya (sense oblidar que, també aquesta experiència va ser força marginada per un Món acadèmic amb un fort component marxista durant les dècades dels 80 i 90).

És per això que, el moviment cooperatiu català, no disposa d'un ventall ampli de literatura comparat amb altres moviments polítics però, per fortuna, disposem de l'enorme llegat d'alguns autors destacats que han tractat el tema des de vessants històrico-descriptives fins a d'altres purament acadèmiques. Aquests autors han fet una tasca de recerca en premsa i de contextualització del moviment molt interessant; els més rellevants són Gabriel Plana i Gabernet, Joan Ventosa i Roig i Albert Pérez Baró.

L'anàlisi més profund entre l'associacionisme obrer català i la seva relació amb el catalanisme el trobem en l'extensa obra de Gabriel Plana i Gabernet *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat* en el que l'autor fa un recorregut que porta des dels orígens de l'associacionisme català i la gestió dels béns comunals prèvia al sorgiment del cooperativisme, l'estructuració d'un moviment cooperatiu organitzat a Catalunya i les Illes Balears -amb reiterats fracassos per vertebrar el cooperativisme a escala de l'Estat espanyol- fins als convulsos anys 30, durant els quals els moviments obrers i nacionalistes agafen cada cop més força a Catalunya i a tota Europa. El llibre és fruit d'una extensa recerca en la premsa cooperativista, premsa obrera i en òrgans d'expressió de partits catalanistes (tot i que no tan sols), així com en bibliografia del moviment catalanista i documents oficials del Parlament de Catalunya i de la Generalitat per a traçar tot el recorregut històric de l'economia social a Catalunya que acaba, de forma indubtable, traçant lligams entre els diferents moviments sociopolítics de l'època. Convé destacar el petit apartat on nomena el setmanari *El Mall* al voltant del qual s'hi trobaven moltes persones de tendència anarcosindicalista i també "pròfugs de la cnt",⁹ com el destacat Pere Foix.

En un partit amb corrents tan diverses on feien trobada des dels lliberals progressistes als socialistes estatals seria senzill que el cooperativisme hi trobés un espai comú, ja que ERC combinava el

9 UCELAY DA CAL, Enric. "La formació d'Esquerra republicana de Catalunya", *L'avenç*, núm. 4, 1997, pàg. 66.

liberalisme amb la socialització dels mitjans de producció i el consum, ideals on els cooperativistes es trobaven còmodes.

Enric Ucelay Da Cal descriu la fundació d'ERC amb aquestes paraules:

La unió entre nacionalistes i republicans, però, es faria al cost de reduir considerablement les pretensions socialdemòcrates tant pels sectors "avançats" dins l'Estat Català com per part del grup "L'Opinió". El nou partit no seria ni socialista, ni socialdemocràtic, ni obrerista, ni àdhuc treballista sinó socialitzant¹⁰

El mateix Gabriel Plana i Gabernet, confirma en les seves conclusions la interrelació i influència mútua del moviment cooperatiu amb els dos moviments de masses presents a Catalunya com són el nacionalisme i el sindicalisme i conclou dient que, gràcies a l'arribada al poder polític d'aquest moviment nacionalista de masses proper al cooperativisme, es va viure una època daurada de promoció del moviment cooperatiu:

quan hom s'endinsa en aquest període es troba, efectivament, amb un esclat de vitalitat cooperativa catalana, que gaudia fonamentalment d'una organització moderna que s'anava enfortint: també veu les realitzacions concretes del cooperativisme de primer i segon grau, realitzacions en l'àmbit de la legislació pròpia de cooperatives, qualificada de modèlica i aplicada posteriorment a altres països; s'adona de la pràctica unanimitat de les forces polítiques en les mesures adoptades, de l'accés des cooperadors a les mateixes estructures de la Generalitat mitjançant el Consell Superior de la Cooperació, de la creació de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu amb participació de la Generalitat, així com de la consolidació de projectes innovadors com les cooperatives elèctriques amb una actitud antimonopolista o bé del mateix projecte de la Cooperativa Ciutat de Repòs i Vacances (l'anomenat "Pla Macià"), o la Gross-Barcelona.¹¹

10 Íbid. Pàg. 66.

11 PLANA I GABERNET, Gabriel. *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Barcelona: Universitat de Barcelona: Escola Universitària d'Estudis Empresarials: Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia: Fundació Roca i Galés, 1998, pag. 490.

En el seu llibre *Historia de la Cooperación Catalana*, Albert Pérez i Baró, un dels màxims referents del cooperativisme teòric i pràctic a Catalunya parla de la poca incidència del cooperativisme a la resta de l'Estat espanyol (excepte al País Basc amb la *Unión de Cooperativas del Norte* i, al País Valencià, amb la Federació Cooperativa Valenciana) i posa en rellevància el lideratge del moviment cooperatiu català per a la creació de la Federació Nacional de cooperatives l'any 1928 i el posterior ingrés d'aquesta federació a l'Aliança Cooperativa Internacional, decidit durant el Congrés Nacional de Cooperatives de setembre de 1929 que va tenir lloc a Barcelona.

En el resto de España la cooperación había estado más bien desperdigada, si exceptuamos el Norte [...] y se tradujo en un gran retraso en las realizaciones federativas.¹²

Pérez i Baró també fa esment de la Memòria de la Federació Nacional que s'anava a presentar durant el fallit congrés de Madrid de 1934, on fa notar el pes important de les cooperatives catalanes en aquesta Federació Nacional fins i tot després de l'aplicació de la Llei de Cooperatives a tot l'Estat espanyol.

Según esta Memoria, la Federación Nacional había ingesado [...] en total ciento ochenta y tres nuevas entidades cooperativas [...] de las cuales ciento dos por medio de la Federación Catalana, o sea el 55% de aquéllas.¹³

És rellevant també el comentari personal de Joan Ventosa i Roig en una carta al polític i metge Humbert Torres en que li comenta que l'any 1924, a Gant, durant la celebració de l'Exposició Internacional de Cooperació de 1924 a Gant i l'11è Congrés de l'Aliança Cooperativa Internacional, només hi havia representats catalans i bascos perquè de la resta d'Espanya opinaven que no se'ls hi havia perdut res a Gant¹⁴

Encara que amb aquestes dades pot semblar que el moviment cooperativista a Catalunya estigués en una situació força sana, també hi havia espai per l'autocrítica. Agnès Rotger i Dunyó, en el llibre biogràfic sobre el líder cooperativista i polític catalanista Joan Ventosa i Roig, explica com, aquest, es mostrava crític amb el creixement del cooperativisme a Catalunya, que qualificava de lent en comparació d'altres països¹⁵

12 PÉREZ I BARÓ, Albert. *Historia de la Cooperación catalana*. Barcelona: Nova Terra, 1974, pàg. 119.

13 Íbid, pàg. 134

14 Carta de Ventosa i Roig a Humbert Torres el 30 de març de 1942.

15 ROTGER I DUNYÓ, Agnès. *Joan Ventosa i Roig: impulsor del cooperativisme de Catalunya a Mèxic*. Barcelona: Cossetània Edicions & Fundació Roca i Galès, 2012, pàg 13.

No comptem amb una àmplia histografia que relacioni el cooperativisme amb el poder polític a Catalunya a partir dels anys 30 tanmateix si que en trobem relacionant-hi el moviment obrer. Tot i que les evidències són clares encara hi ha molta informació que enllaçar en els periòdics cooperativistes, catalanistes i obrers i en bibliografia relacionada amb aquests corrents¹⁶ que, a més, contextualitzen la recerca amb factors que potser caldria estudiar més extensament com la relació entre carlisme-catalanisme-cooperativisme al país.

Es fa necessària també una tasca més gran de recerca sobre els lligams entre el poder polític catalanista i el cooperativisme que, aquest treball, es proposa començar amb l'anàlisi del vincle entre ERC i el moviment cooperativista de l'any 1931 fins al 1936, els anys daurats i de maduresa tant del catalanisme com del cooperativisme català d'inicis del segle XX.

16 En aquest cas, es podria fer esment dels següents llibres: POMÉS VIVES, Jordi. *La Unió de Rabassaires: Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000; IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya Vol. 1 (1931-1936)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988; TERMES I ARDÈVOL, Josep. *El movimiento obrero en España: la Primera Internacional, 1864-1881*. Barcelona: Catedra de Historia General, 1965; TERMES I ARDÈVOL, Josep. *Les arrels populars del catalanisme*. Barcelona: Editorial Empúries, 1999.

3. HIPÒTESI

El cooperativisme organitzat a tingut, històricament, un força i una capacitat organitzativa més forta i en una etapa més evolucionada a Catalunya que a la resta de l'Estat espanyol. Fets objectius com una organització d'una estructura formal del moviment cooperatiu a Catalunya molts anys abans que a l'Estat espanyol, la inclusió d'aquesta federació com a membre de l'Aliança Cooperativa Internacional, el nombre de cooperatives respecte a la resta de l'Estat, que seria una constant o la participació activa en l'elaboració de legislació en el marc espanyol i català en matèria de sindicats agrícoles i cooperatives, per part de polítics i cooperativistes catalans.

Les causes històriques, sociològiques, econòmiques i polítiques són extenses però aquest estudi es centrarà en validar la influència d'Esquerra Republicana de Catalunya, com a partit de masses catalanista en el desenvolupament del cooperativisme des de l'any 1931 al 1936, donada la rellevància de la temàtica cooperativista en el catalanisme polític i el seu compromís amb aquest des d'un vessant d'acció política pràctica.

4. OBJECTIUS

- Definir la influència d'Esquerra Republicana de Catalunya en la creació de polítiques, des de la Generalitat, a favor del cooperativisme durant el període que va del 19 de març de 1931 fins al 19 de juliol de 1936.
- Analitzar la postura d'ERC envers el cooperativisme mitjançant els òrgans d'expressió escrita afins.
- Detectar els principals líders d'ERC relacionats amb el cooperativisme.

5. METODOLOGIA

1. FONTS I RECURSOS

La recerca de documentació històrica d'aquest treball es limitarà al fons documental de la Fundació Roca i Galès, posant atenció a articles i notícies aparegudes en premsa cooperativista i obrera (per exemple a *El Cooperatista Acció cooperatista, Cooperativa catalana*), al fons documental de la Fundació Josep Irla, vinculada a Esquerra Republicana de Catalunya, posant atenció a articles i notícies de diferents altaveus del partit com, per exemple, La humanitat, L'Opinió o El Mall.

Un dels temes en els quals hauria estat interessant aprofundir és l'anàlisi dels programes electorals d'Esquerra Republicana de Catalunya però, desgraciadament, és ben difícil trobar-ne exemplars o, també podria ser, es podria suposar que, en aquella època, no tenien una importància central com si que la tenien els discursos escrits i en viu, en els quals si que és possible estudiar l'hipotètic suport, com a partit, al cooperativisme.

A banda es complementarà amb la revisió de bibliografia d'autors que han estudiat tant el catalanisme com el cooperativisme com ara Maria Dolors Ivern, Gabriel Plana i Gabernet, Albert Pérez Baró, Josep Termes i Joan Ventosa i Roig.

La investigació estarà dividida en 4 parts;

1. Un breu apunt de contextualització històrica del sorgiment del cooperativisme i, especialment, a Catalunya.
2. Una aproximació històrica a Esquerra Republicana de Catalunya; d'on sorgeix, quina és la seva força i la seva ideologia.
3. Una anàlisi del discurs cooperativista defensat des d'Esquerra Republicana de Catalunya
4. Una anàlisi de les polítiques de foment del cooperativisme des de la pràctica política d'Esquerra Republicana de Catalunya

6. DESENVOLUPAMENT

1. DE L'ASSOCIACIONISME AL COOPERATIVISME CATALÀ

Les pràctiques de gestió dels béns comuns, l'economia comunitària i de cooperació entre persones han acompanyat la humanitat des dels seus orígens; des de les primeres versions espontànies, rudimentàries i informals fins a la seva evolució organitzativa, el seu impuls polític i la seva fiscalització necessària en una societat cada cop més complexa.

No és però, fins a l'aparició de l'Estat-nació, les idees lliberals i, posteriorment, la revolució industrial i la superació del sistema de gremis, que el moviment cooperatiu comença a organitzar-se i acaba treballant com a part de la seva lluita en la reclamació de marcs legislatius i polítics públiques favorable. És en aquest context que, a Espanya, la gestió de recursos comuns evoluciona lentament de l'associacionisme al moviment cooperatiu organitzat, tot iniciant-se aquest procés històric amb el desenvolupament de les idees liberals i la Constitució espanyola del 1812, tal com indica Casimir Martí:

Desde el Decreto de las Cortes de Cádiz, de 8 de junio de 1813, en el que se declaraban libres las profesiones y caducadas las reglamentaciones gremiales, hasta la libertad de asociación concedida en 25 de octubre de 1868 por el gobierno provisional que surgió de la revolución de septiembre, las asociaciones obreras pasan por una sèrie de alternativas de desprestigio, de rehabilitación, de transformación en sociedades de socorros mutuos y en cooperativas.¹⁷

És en la cooperació on molts treballadors van posar l'esperança de crear un món millor, com podem veure de forma extensa en els articles de la premsa obrera de l'època; segons els teòrics de l'època la possessió dels mitjans de producció per part dels obrers i l'autogestió del treball portaria a la fi del capital i a la vegada serviria com a eina de solidaritat quan es requeria. Així i tot, no va ser una doctrina pròpia només de la classe obrera revolucionària, sinó que, també va ser abraçada per part de la burgesia lliberal així com, també, per part del catolicisme; ja que veien en el cooperativisme un model reformista que podria posar l'equilibri en el conflicte de classes.

Tot i que el cooperativisme és una doctrina que es pot dividir en diferents àmbits (agrari, industrial, de producció, de consum, d'estalvi,...) és en les societats més industrialitzades on desenvolupa-

17 MARTÍ, Casimir. *Órigenes del anarquismo en Barcelona*. Barcelona: Editorial Teide, 1959. Pàg. 29.

pa amb més força el seu vessant organitzativa i són les que aporten i apliquen les directrius que guiaran al moviment, iniciant amb els principis de Rochdale¹⁸. A Catalunya, tot i ser pioners en el model cooperatiu agrari (també anomenats sindicats, moviment fort sobretot a la província de Tarragona), el cooperativisme de producció industrial i de serveis és pràcticament anecdòtic comparat amb altres regions europees, també amb tradició industrial, però, d'altra banda, representava la meitat del volum de cooperatives de producció i consum de l'Estat espanyol. Això pot ser degut, als constants canvis legislatius i la inestabilitat en què es va viure el segle XIX a l'Estat, amb constants canvis de règim que es traduïen, sovint, en pèrdua de drets de la ciutadania, com la llibertat d'associació.

Miguel Garau Rolandi fa una anàlisi interessant del pes del cooperativisme a Catalunya, l'Estat espanyol i Europa creuant diferents dades en la seva tesi doctoral:

Asimismo en el Congreso de Manchester de 1902 Salas Antón acudiría junto a Piernas Hurtado. Éste último informaría de la existencia de 9 sociedades cooperativas de producción, 116 de consumo y ninguna de crédito, en Catalunya. Esto hacía un total de 125 cooperativas existentes. Teniendo en cuenta que se daba la cifra de 224 cooperativas de consumo y de 24 de producción en todo el Estado, constatamos el escaso peso de la tipología cooperativa de producción y trabajo y, a su vez, el gran peso del cooperativismo catalán, donde se concentraban prácticamente la mitad de las cooperativas del conjunto del Estado.¹⁹

A Catalunya, pel fet de ser la regió més industrialitzada de l'Estat espanyol, les idees republicanes i revolucionàries comencen a agafar cada cop més força entre els obrers fabrils i, aquests, comencen a organitzar-se en Societats de resistència, embrions del futur sindicalisme organitzat, tot i que la seva legalitat va ser posada en entredit sovint, com explica Albert Pérez Baró:

Hacia 1840 se formó un movimiento libertario entre los obreros de la industria textil. De aquella época datan también las primeras sociedades de resistencia, que fueron prohibidas en 1854 [...]. Dicho movimiento

18 PEREZ BARÓ, Albert. *Temàtica cooperatista*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 1971. Pàg. 11.

19 GARAU ROLANDI, Miguel. *Entre la utopía y la supervivencia. El desarrollo y la diversidad de las cooperativas de producción y trabajo en la Catalunya urbana e industrial (1864-1936)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015. Pàg. 128

estaba muy influido por los principios de autonomía y federalismo preconizados por Proudhon [...].

Las dificultades de la lucha social y política que los trabajadores emprendieron como consecuencia del desarrollo industrial, muy probablemente les llevaron en muchas ocasiones a enmascarar sus actividades en forma de cooperativas de producción, que les servían también para mantener la solidaridad entre ellos y a favor de los que sufrían las consecuencias económicas de la lucha iniciada.²⁰

Un clar exemple d'aquest incipient cooperativisme obrer i de resistència envers el capital el trobem entre els teixidors de Barcelona, organitzats en una associació que feia a la vegada de cooperativa, mutualitat i de societat de resistència, davant d'un dels nombrosos intents d'il·legalitzar l'activitat d'aquesta responien així el desembre de 1841, amb una clara mostra de desobediència:

Así pues, tejedores y demás jornaleros asociados, no os dejéis sorprender, nuestra Asociación no necesita la aprobación ni la reprobación del gobierno ni de nadie; con los derechos que nos concede la naturaleza y la ley tenemos bastante; y los que digan lo contrario son nuestros perturbadores; de consiguiente, nuestra Asociación es un lazo recíproco y voluntario que no está sujeta a disolución.²¹

Tot i que hi ha autors com Pérez i Baró que posen en dubte que es pugués considerar cooperativa a aquesta associació²² mentre que d'altres afirmen que existia com a cooperativa de producció per a treballadors sense feina i vaguistes²³

És per causa d'aquesta doble funció de societats cooperatives i de resistència que l'establishment veia en mals ulls la capacitat organitzativa dels obrers i, la por del règim davant d'aquest tipus d'associacions va moure al Governador Militar de Catalunya Juan Zapatero a prohibir-les, el

20 PEREZ BARÓ, Albert. *Historia de la cooperación catalana*. Barcelona: Editorial Nova Terra, 1974. Pàg. 17.

21 "Sociedad de protección mutua de Barcelona". *Diario de Barcelona*, núm. 356, 22 de desembre de 1841, pàg. 5244.

22 PÉREZ I BARÓ, Albert. *Les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1972, pàg. 11.

23 PLANA I GABERNET, Gabriel. *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Barcelona: Universitat de Barcelona: Escola Universitària d'Estudis Empresarials: Fundació Francesc Ferrer i Guardia: Fundació Roca i Galés, 1998, pag. 34.

21 de juny de 1854, tot i que no seria l'únic cop que passaria durant el segle XIX.

2.º Para llevar a efecto la anterior disposición se declaran suprimidas en el acto todas las asociaciones que hoy existan entre fabricantes y operarios que no se hallen autorizadamente establecida²⁴

Aquesta repressió va ser un intent desesperat de posar portes al camp, ja que el moviment s'aniria decantant cap a posicions de resistència (futurs sindicats) i anys després sorgiria amb més força, amb els decrets i lleis d'associacionisme sorgides dels diferents governs lliberals, en dos corrents no sempre antagòniques; una cooperativista i una sindicalista.

A causa de les limitacions de les legislacions sobre associacionisme i la inestabilitat que provoca-ven els canvis constants a escala política, podem concloure que el segle XIX no va ser el millor escenari per l'associacionisme obrer i el cooperativisme, tot i moments de certa mà tova «Entre 1864 i 1866 los obreros barceloneses pudieron reorganizarse casi públicamente gracias a la condescendencia del general Dulce»²⁵

Joan Ventosa i Roig explica com, aquest escenari d'incertesa i clandestinitat mantindria el cooperativisme en una organització informal:

Así se explica que los primeros intentos de cooperativas de consumo se realizasen en forma de Sociedad secreta. No existiendo la posibilidad de celebrar reuniones públicas, forzosamente era necesario trabajar en la clandestinidad. Por los detalles imprecisos que se poseen, parece que estos rudimentos de cooperativas de consumo se reducían a la reunión de unos cuantos Cabezas de familia en un café donde acordaban comprar al mayor los alimentos y artículos de mayor consumo [...] Cada uno efectuaba la aportación dineraria que se establecía y, una vez realizada la compra, se depositaba ésta en la casa de alguno de los

24 TUÑÓN DE LARA, Manuel. *El movimiento obrero en la historia de España 1832-1899*. Barcelona: Editorial Laia, 1977, pàg. 31.

25 TERMES I ARDÈVOL, Josep. *El movimiento obrero en España: la Primera Internacional, 1864-1881*. Barcelona: Catedra de Historia General, 1965, pàg. 12.

asociados o en algún almacén de confianza a donde iban a recoger la parte que les correspondía²⁶

La Llei d'Associacions de 1887 contemplava «las cooperativas de producción, de crédito o de consumo» amb certes condicions, per exemple, sempre que no tinguessin ànim de lucre. El fet d'incloure les cooperatives amb la resta d'associacions (polítiques, culturals, religioses,...) feia que la figura del cooperativisme en l'àmbit legal seguís sent molt poc clara i això tindria dues conseqüències: la incapacitat de vertebrar el moviment cooperatiu per una banda i la indefinició legal per una altra, sent moltes les cooperatives registrades davant de notari, sense una estructura homogènia, i moltes d'elles reprimides.

El reclam d'un marc legal definit era una constant en l'època i cada cop seria més important per al moviment degut a tots els dubtes que sorgien en un moviment cada cop més incipient, en una portada de *El Cooperatista* l'any 1914 es podia llegir aquesta preocupació:

porque si bien es cierto que dice mucho lo que ya hay legislado y reglamentado, y en el sentido de que en cada caso concreto podría invocarse algún precepto, sin embargo, ensintesis nada han resuelto la ley ni los Reglamentos, porque la personalidad de las modernas instituciones de la cooperación continua sin definirse, es decir, el legislador no ha dibujado aun su contornos para que se tome nota de su fisonomía.²⁷

Ja immersos en la Dictadura de Primo de Rivera, els cooperativistes continuaren reclamant un règim jurídic propi²⁸, cosa que començaven a veure amb després del Decret per crear una comissió que s'encarregaria de redactar-ne una l'any 1925, però que mai va sortir a la llum com a Llei en pràctica. Haurien d'esperar fins a la Segona República espanyola per tenir una llei de cooperatives pròpia i en consonància amb els principis internacionals del cooperativisme²⁹.

26 VENTOSA I ROIG, Joan. Antologia cooperativista de Joan Ventosa i Roig. Barcelona: Fundació Roca i Galès, 1980, pàg. 330.

27 "Las Cooperatias y las leyes tributarias". *El Cooperatista*, any XVIII, núm 67, 1 de març de 1914. Pàg. 1.

28 Hi ha àmplies mostres d'articles i treballs des del món cooperatiu reclamant i justificant aquest règim legal, com per exemple l'aparegut a la revista *Acción Cooperatista* l'any 1925: "Estudios sobre el régimen de las cooperativas". *Acción Cooperatista*, any V, núm 124, 18 de setembre de 1925. Pàg 1.

29 És interessant l'obra de Maria Burzaco Samper on fa un anàlisi molt complet sobre els diferents marcs legals i aspiracions en aquest àmbit del moviment cooperatiu. BURZACO SAMPER, María. *Cooperativismo y poder*

L'any 1899, només 4 anys després de la creació de l'Aliança Cooperativa Internacional, que regiria les bases del cooperativisme a escala mundial, es constitueix la Cambra Regional de Cooperatives de Catalunya i Balears, sorgida del Primer Congrés Català de la Cooperació i que, posteriorment, es va organitzar en comitès comarcals (desconnectant inicialment de la concepció provincial de Catalunya). Aquesta va ser fundada i impulsada per Joan Salas i Antón amb la voluntat d'unir i fomentar la col·laboració entre les diferents cooperatives del territori; va ser el primer intent d'organització del moviment cooperativista i, d'altra banda, la maduració del model, ja que se separaria aquest de la resta de corrents obreristes i, per tant, continuaria cap a la mateixa direcció (no sense crítiques) d'emancipació social, però sense la indefinició i dualitat entre associacionisme de resistència i cooperatiu.

Tres anys després, aquest primer òrgan organitzatiu del moviment cooperativista de Catalunya i Balears va acordar enviar la primera delegació al Congrés de l'Aliança Cooperativa Internacional a Manchester, sent una de les principals fites del cooperativisme català, al fer el primer contacte formal amb el moviment cooperativista internacional, tot i que hi assistiren a nivell personal.

A l'Estat espanyol, al mateix temps, es crearia el Comité Nacional de la Cooperación Española que pretenia ser l'origen d'una Federació estatal de cooperatives que, tot i l'esforç dels cooperativistes catalans com Salas i Antón, mai va reeixir.

És en aquest nou escenari polític i legislatiu que l'evolució del món patronal i obrer es reequilibra i agafa embranzida evolucionant cap a diferents espais en pocs anys, com esmenta Gabriel Plana i Gabernet:

En un període de 15 a 20 anys, es van produir tota una sèrie de fets que van marcar la societat catalana per molts anys: comprèn el naixement del Foment del Treball (1889), la instauració del Primer de Maig (1890), l'onada anarquista (1893-1896), el Primer Congrés Cooperatiu català (1899), la fundació del CADCI (1903), i La Caixa de pensions (1904), la creació de la CNT (1911)³⁰

público en España. Madrid: Editorial Dykinson. 2015.

30 PLANA I GABERNET, Gabriel. *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Barcelona: Universitat de Barcelona: Escola Universitària d'Estudis Empresarials: Fundació Francesc Ferrer i Guardia: Fundació Roca i Galés, 1998, pag. 49.

En els següents anys el cooperativisme català va viure una època d'estancament, en la qual no va créixer en excés i es feien molts esforços per a crear una xarxa de cooperatives en les que totes anessin a una a l'hora de, per exemple, realitzar compres conjuntes a la vegada que s'intentava atreure a totes aquelles que no es sentien atretes pel projecte conjunt.

Tanmateix, el cooperativisme agrari, va tenir força durant els principis del segle XX a Catalunya i, posteriorment es va emmarcar dins de la *Ley de Sindicatos Agrícolas* de 23 de gener de 1906³¹ promoguda per Xavier Rabassa Sot, diputat a les Corts espanyoles i qui fos el primer president del Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Cornudella, fundat l'any 1904.

Als inicis dels anys 20 es reorganitzaria el moviment i sorgiria la Federació de Cooperatives Catalanes que seria la primera organització del moviment cooperativista a l'Estat espanyol en entrar com a membre de ple dret a l'Aliança Cooperativa Internacional. 9 anys després, ho faria també la Federación Nacional de Cooperativas de España.

Amb l'inici de la breu República Catalana i la II República espanyola, el moviment cooperatiu va encetar una nova etapa que tindria dos moments de plena importància que facilitarien, per fi, unes directrius d'homogeneïtzació clara al moviment cooperativista en concordança amb els principis de l'ACI i una relació definida amb l'administració pública; la Llei de cooperatives de la 2na República l'any 1931 i la Llei de cooperatives de Catalunya l'any 1931. És important entendre també la importància d'aquestes dues lleis tenint en compte que van sorgir, en part, de la tasca de cooperativistes com Joan Ventosa i Roig, que portaven anys treballant per un marc legal per al cooperativisme, fins i tot anys abans amb la Dictadura de Primo de Rivera.

Cal fer esment que, la primera vegada que es feia esment de les cooperatives en un document legal a l'Estat espanyol va ser a partir de l'any 1868 tot i que no n'especificava cap marc legal³². Així doncs, l'espera de més de 60 anys dels cooperativistes catalans per tenir una Llei de cooperatives es duqué fer força llarga, mentre veien com, a altres països europeus, aquest model econòmic feia anys que era reconegut legalment.

31 Gaceta de Madrid, martes 30 de Enero de 1906, página 384, pdf.

32 AYMERICH CRUELLES, Juan. *Las cooperativas y las colectivizaciones obreras en Catalunya como modelos de gestión colectiva. Proceso de regulación legal (1839-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2008, pàg. 101

2. APROXIMACIÓ HISTÒRICA AL PARTIT ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

El 2 de maig de 1930 apareixeria en el setmanari *L'Opinió* el Manifest d'Intel·ligència Republicana en el qual nombroses personalitats de l'esquerra i el moviment obrer català van signar la seva voluntat per treballar, amb uns acords de mínims de 6 punts, per al restabliment d'una República federal i democràtica. Aquest Manifest va ser signat per personalitats, organitzacions i partits de tendències polítiques molt diverses, fins i tot antagòniques, com ara Estat Català, Acció Republicana, USC, UGT, la CNT o el POC³³.

És, principalment, per aquesta raó que el Manifest d'Intel·ligència Republicana mai va fructificar com a eina de consecució de la República. Així i tot, es va continuar treballant des de l'esquerra amb aquest objectiu d'unió per la república, com amb els Pactes de Sant Sebastià l'agost del 1930, que projectava un projecte espanyol que contemplava el fet diferencial català.

L'octubre del mateix any, a Catalunya, ja des d'una estratègia en clau electoral, es faria un crida a la unió per crear "una formació nova mitjançant la celebració d'una Conferència de tots els nuclis verdaderament esquerrans de Catalunya"³⁴, tot i que, novament, no va estar exempta de discrepàncies i oposició per algunes organitzacions i partits tant nacionalistes com obreristes. En aquesta Conferència fundacional hi tindria presència Francesc Macià, líder independentista fundador del partit Estat Català.

Després d'unir-se 82 entitats, grups i partits repartits per tot el territori per encetar un projecte comú de caire catalanista i d'esquerres, el març de 1931 naixia, un nou partit que els aglutinava, format per lliberals i esquerrans: l'Esquerra Republicana de Catalunya apareixia al panorama polític amb un programa polític social, democràtic, republicà, catalanista i socialitzador.

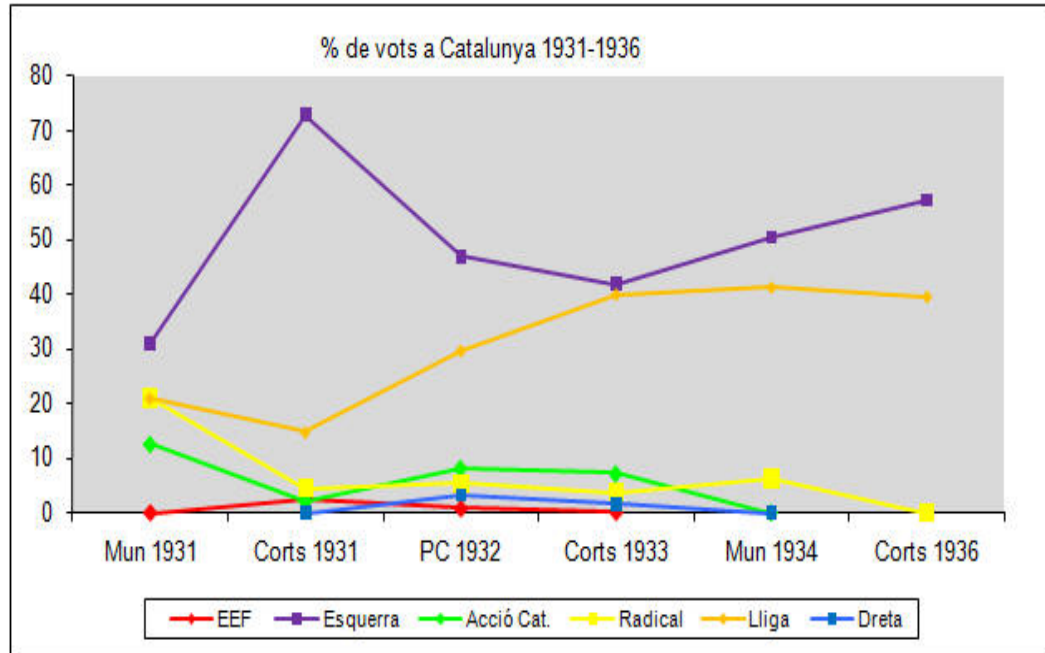
Tres d'aquests grups que formaren Esquerra són el rellevant sindicat Unió de Rabassaires, liderat per Lluís Companys, el partit Estat Català liderat per Francesc Macià, el Partit Republicà Català i el grup al voltant del setmanari *L'Opinió*, amb Joan Lluhí com a cara més visible.

Només un mes després, el 12 d'abril de 1931, ERC decideix presentar-se a les eleccions municipals en coalició d'esquerres i n'és escollit el partit més votat. Des d'aquest moment van guanyar, en nombre de vots, totes les eleccions que es van celebrar del 31 fins al 36. Només dos dies, el 14 d'abril, a causa del gran èxit del republicanisme i tenint en compte els Pactes de Sant Sebastià, Macià declara la República catalana que, després de negociar-la amb el Govern

33 "Intel·ligència republicana". *L'opinió*, núm. 97, 2 de maig de 1930, pàg. 2

34 "Conferència d'Esquerres Catalanes". *L'opinió*, 17 d'octubre de 1930, pàg. 11

espanyol passaria a convertir-se en la Generalitat de Catalunya, recobrant així el país un grau major d'autonomia i obrint la porta a un Estatut d'autonomia.

Gràfic 1 Visualització dels resultats electorals dels diferents partits a les eleccions convocades del 1931 al 1936³⁵

L'Agost de 1931 es realitzà un referèndum per ratificar aquest Estatut que, després hauria de ser aprovat per les Corts espanyoles però, aquestes, el tornarien molt retallat un any després, a setembre de 1932. Tanmateix l'article que fa referència al cooperativisme quedaria intacte i es podria desenvolupar més tard amb el Règim Intern de Catalunya i les Lleis de cooperació.

Aquest mateix any 1932 el partit comptaria amb uns 34650 afiliats i, només un any després, hauria doblat aquest nombre, per comptar amb 68615 membres repartits per tot el territori, amb 482 entitats. Convertint-se en un partit de masses capaç de mobilitzar a una gran part de les esquerres catalanes.

D'ençà que va iniciar la legislatura provisional i els consegüents governs formats democràticament, ERC va lluitar per convertir els seus principis bàsics en polítiques concretes, ara ja amb un Estatut que els hi permetria més autonomia per dur-les a terme.

El desembre de 1933 el president Francesc Macià mor i es forma un nou govern presidint per Lluís Companys.

35 LOZANO, Carles. *Eleccions a Catalunya 1931 – 1936*. <http://www.historiaelectoral.com/cat.html>

L'any 1934, en una situació tensa a l'Estat espanyol, amb la Revolució d'Octubre a Astúries i una mala entesa entre el Govern espanyol (de dretes) i el català (d'esquerres), Lluís Companys decideix declarar l'Estat Català, però l'intent fracassa i el govern queda intervingut fins a les eleccions de febrer del 1936, que Companys guanyà amb la coalició del Front d'Esquerres.

3. ANÀLISI DEL DISCURS COOPERATIVISTA D'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

El moviment cooperativista ha estat lligat a Esquerra Republicana de Catalunya des dels seus inicis. Des de la seva creació el partit va comptar amb desenes de persones properes al cooperativisme i líders cooperativistes de primera línia que formaven part del catalanisme de base de tots els Casals i centres catalanistes estesos per Catalunya (Com Joan Ventosa i Roig), de l'entorn de la Unió de Rabassaires (Com Lluís Companys), intel·lectuals i professionals lliberals, així com, també, procedents del sindicat anarcosindicalista de la CNT, sobretot afins al trentisme (Com Pere Foix³⁶).

Ja des dels inicis d'ERC, durant la Conferència d'Esquerres, la doctrina cooperativista va fer acte de presència amb la ponència sobre Cooperativisme que va fer Joan Ventosa i Roig, aprovada amb només una esmena³⁷. Això quedaria plasmat posteriorment en diversos apartats dels Principis bàsics que regirien el programa polític del partit i que contemplaven l'establiment l'estudi de la cooperació per mitjà del sistema educatiu, el foment de les cooperatives escolars, una llei específica per a les cooperatives (que demanava una intervenció mínima de l'Estat, una postura comuna amb l'ideari lliberal), preferència de les cooperatives de producció en els concursos públics de l'Administració, el finançament estratègic del cooperativisme agrari i la proposta d'una municipalització "cooperativa" dels articles i serveis de primera necessitat:

Primer: Com s'ha fet en molts altres països, ha d'establir-se l'ensenyament de la Cooperació, tant en les escoles elementals com a les superiors i Facultats, fomentant la creació de cooperatives escolars.

Segon: Ha de promulgar-se un Codi Cooperatiu, per a regular la vida de les cooperatives, partint de la base d'una intervenció mínima de l'Estat.

36 És important remarcar que alguns anarcosindicalistes com Pere Foix o Joan Peiró, ja signaren el Manifest d'Intel·ligència Republicana l'any 1930, manifest transversal però amb fort pes del catalanisme: IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya Vol. 1 (1931-1936)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, pàg. 29

37 IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya Vol. 1 (1931-1936)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, pàg. 66

Tercer: Les Cooperatives de Treball, no solament han d'ésser fomentades, sinó que han de tenir preferència en tots els concursos per a l'execució de treballs públics, finançant-les les corporacions interessades, en cas necessari.

Quart: La Cooperació Agrícola, serà fomentada facilitant l'Estat una part del capital necessari, a interès reduït i per llarg termini, així com el personal tècnic indispensable per al funcionament de les indústries rurals, quan sigui necessari.

Cinquè: Tenint en compte els resultats econòmics obtinguts on s'ha assajat la cooperativització de molts serveis públics i industrials facilitant articles de primera necessitat (llum, aigua, pa, etc.), gairebé sempre superiors a la municipalització directa, els municipis procuraran establir convenis amb els consumidors organitzats cooperativament, facilitant una part del capital necessari, amb dret a una fiscalització, però quedant l'administració d'aquestes empreses cooperativitzades, completament independent.³⁸

En aquesta declaració d'intencions ja es pot entreveure que a pesar de ser un partit d'esquerres, el seu discurs no era marxista (com molts altres partits de masses d'esquerres de l'època) i, ni de bon tros, capitalista, tot i que sí lliberal. Mentre que podem veure polítiques socialitzants durant totes les pàgines, és rellevant que la seva primera pàgina es centres en les llibertats polítiques dels individus i el reconeixement de la divisió de poders, tanmateix podríem dir que part del seu discurs era proper a la socialdemocràcia tot i que amb una gran voluntat de superació del sistema capitalista vigent. En aquest espectre ideològic que representava ERC era lògic que els cooperativistes s'hi sentissin còmodes i que les polítiques del cooperativisme fossin defensades des d'aquest partit de forma transversal.

En un partit amb corrents tan diverses que anaven des dels lliberals progressistes als socialistes més estatalistes seria senzill que el cooperativisme hi trobés un espai comú i de trobada, com a projecte pràctic que combina a la vegada el liberalisme amb la socialització dels mitjans de producció i el consum. Com comenta Enric Ucelay Da Cal, aquesta unió d'ideologies en la fundació d'aquest partit faria que es busquessin punts de trobada:

38 *Principis bàsics aprovats per l'Assemblea de constitució del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya.*
Barcelona, juny de 1931

La unió entre nacionalistes i republicans, però, es faria al cost de reduir considerablement les pretensions socialdemòcrates tant pels sectors “avançats” dins l'Estat Català com per part del grup “L'Opinió”. El nou partit no seria ni socialista, ni socialdemocràtic, ni obrerista, ni àdhuc treballista sinó socialitzant³⁹

Així doncs les posicions van ser de terme mig, lluny de les postures socialistes proestatals i nacionalitzants d'Estat Català i de sectors de L'Opinió, en general, aquest va ser un dels motius pels quals l'Unió Socialista de Catalunya, possiblement el partit que més fermament defensava el cooperativisme, decidís no formar part del projecte comú, tot i que va acompanyar a ERC en la tasca política durant tot el temps des de 1931 al 1936.

Tanmateix ERC també comptava dins seu, corrents obreristes com Mall (que neix l'any 1933), representant l'obrerisme i amb la voluntat de mantenir a Esquerra Republicana de Catalunya en la senda dels reclams obrers i els programes socialitzants. En el seu manifest fundacional, reproduït en l'òrgan d'expressió homònim, reclamava el compliment de mesures en favor del cooperativisme:

En l'aspecte social: Llibertat sindical i dret de vaga. Cooperatives populars. Dret preferent a les agrupacions obreres en les contractes de serveis públics. Ciutat de repòs. Habitació popular, etc.⁴⁰

Pere Foix, ex-cenetista i proper a l'anarcosindicalisme, una de les figures més visibles d'aquest corrent,

ERC en el programa del qual partit s'escriu que una de les seves finalitats es arribar a l'abolició de l'explotació de l'home per l'home [...] és a dir l'abolició de l'assalariat això ha fet possible l'ingrés en el si de l'ERC d'homes formats en les ideologies més extremes.⁴¹

A la premsa catalanista dels anys 30 es troba, dia sí i dia també, algun article, notícia, conferència, curs o sessió del Parlament en referència al cooperativisme. Molts d'aquests amb voluntat pedagògica, com el petit article de J. Vila a les pàgines de La Humanitat⁴², en el que nombra els punts que, per ell, són importants com a funcions del cooperativisme. La gran majoria serien articles en clau

39 Íbid. pàg. 66.

40 “en l'actual moment polític”, *Mall*, any I, núm 1, 7 d'octubre de 1933, pàg. 4.

41 FOIX, Pere. *Corporativisme o República Social*. Barcelona: Editorial Mireia, 1933, pàg. 30.

42 VILA, J. “Cooperatives”. *La Humanitat*, any IV, núm 747, 4 d'abril de 1934, pàg. 8.

positiva i alabant la capacitat emancipadora i superiora de la doctrina cooperativista enfront de la resta, presentant-se com una solució universal molts cops, com podem veure en aquest text del membre d'ERC i diputat Joan Baptista Soler i Bru:

El mutualisme i el cooperativisme és una força d'acció tan gran, que podria ésser la solució de molts problemes socials⁴³

Però també hi ha qui es mostraria crític com, Pere Gispert qui, des de diversos diaris, discreparia d'aquest discurs optimista i deixaria clara la seva postura amb un article titulat "Les cooperatives no ho resolen tot":

Els articles del senyor Ventosa i Roig sobre que les cooperatives estiguin exemptes de pagar cap tribut i el dret d'expedir al públic sense pagar contribució, per a mi, que he estat petit industrial fins fa poques setmanes [...] afirmo que és una injustícia i és decretar la mort de tota la petita indústria.

També és destacable un article de Joan Ventosa i Roig en el qual demanava el vot clar per a Esquerra Republicana de Catalunya. Tot i que, com ha quedat clar, un dels principis del cooperativisme és la seva neutralitat política, segurament tindria repercussió entre els afins al cooperativisme que el major cap visible del cooperativisme català de l'època demanés el vot per un partit concret, què, òbviament, és aquell en el que militava i amb el que esperava impulsar el cooperativisme començant per l'elaboració d'una llei específica per aquest.⁴⁴

En un altre article anomenat "l'Esquerra i la Cooperació", Ventosa i Roig fa la reflexió del fet que amb les competències en matèria de cooperació transferides a la Generalitat per mitjà de l'Estatut i com que existeix, dins d'Esquerra Republicana, una acceptació total als principis cooperatius, la tasca de promoció i defensa política del cooperativisme serà poderosa. També fa referència a dos altres factors per a fer aquest discurs optimista: que dins del Parlament compten homes que coneixen bé el cooperativisme (tenint en compte que hi hauria altres membres d'altres partits a favor, com d'UC i d'USC) i també fa esment a la força de la Federació de Cooperatives de Consum, que comptava amb 40.000 famílies que havien posat la seva confiança en el programa d'ERC. És evident, per aquest i altres articles, que Ventosa i Roig, feia *lobby* fent valdre la força del moviment cooperativista organitzant.

43 "La mutual esportiva de Catalunya". *La Humanitat*, any II, núm 134, 13 d'abril de 1932, pàg. 10.

44 VENTOSA I ROIG, Joan. "L'hora decisiva", any V, núm. 457, 19 de novembre de 1932, pàg. 13

Després de la victòria d'Esquerra Republicana de Catalunya (en coalició amb altres partits d'esquerres) l'Abril del 1931 i la posterior proclamació de la República Catalana, posteriorment rebaixada a Generalitat de Catalunya amb govern provisional, la Federació de Cooperatives de Catalunya (de la qual n'era president també Ventosa i Roig) va fer arribar una carta al nou nascut Govern, amb voluntat d'obrir possibilitats de col·laboració i amb una clara política lobbista que encaixava amb el discurs de pressió política del moviment, tot mantenint la seva neutralitat política:

El Consell Directiu de la Federació de Cooperatives de Catalunya, en representació de les seves 160 cooperatives afiliades arreu del país amb un total de 160 cooperatives afiliades arreu del país amb un total de 30.000 famílies associades i un potencial econòmic de 35 milions de pessetes, tot adreçant una cordial salutació al Govern de la generalitat de Catalunya, s'ofereix a col·laborar en l'obra social i econòmica que ha d'emprendre en el nostre país, no dubta que la veu de la cooperació catalana, especialment en el seu aspecte de consum, serà escoltada i tinguda en compte en tots els afers de caràcter econòmic i socials que es presentin [...]

Aquesta Federació de Cooperatives de Catalunya espera que el Govern de la Generalitat de Catalunya atorgarà tota la importància que es mereix la cooperació en el nostre país i que donarà totes les facilitats que d'ella depenguin a les associacions cooperatives per tal que aquestes amb tota llibertat puguin desenvolupar-se i augmentar llur eficiència contribuint d'aquesta manera a la difusió i propaganda de la pràctica cooperativa, d'una importància tan decisiva en l'esdevenidor del nostre poble.⁴⁵

Al mateix temps, la Federació, va enviar una carta individualment a tots els partits polítics de Catalunya per conèixer quines serien les futures polítiques públiques en matèria cooperativa; es preguntava quina seria l'actitud envers la indefinició legal que sempre s'havia trobat el moviment i, per altra banda, demanaven, almenys, l'aprovació de la llei cooperació de 1925 (plena de mancances) dissenyada durant la dictadura de Primo de Rivera i que mai va sortir a la llum.

45 "Nota lliurada al Consell de la Generalitat de Catalunya per la Federació de Cooperatives", *Acció cooperatista*, núm. 418, 8 de maig de 1931.

ERC, però, va contestar aquesta carta fent referència als seus principis bàsics⁴⁶ com a garantia del compromís amb la promoció del cooperativisme. El cooperativisme seria una constant en posteriors congressos i assemblees del partit⁴⁷

Ja amb la tasca legislativa en marxa, aquesta voluntat de promoció del cooperativisme es veuria més d'una vegada en sessió parlamentària, on el diputat d'ERC Antoni Rovira i Virgili parla d'aquesta manera sobre la inclusió del cooperativisme en l'Estatut de Catalunya:

Volem propulsar el cooperatisme i el mutualisme, que tenen arrels profundes a Catalunya, com ho són per exemple els Sindicats agrícoles, puix que entenem que ens trobem en una època de transició i aquesta obra ha de servir per a realitzar sense estralls el traspàs a un altre règim social més equitatiu que l'actual. [...] no hi ha dubte que la nostra missió es la de preparar el trànsit.⁴⁸

Imatge 1 Al centre podem veure a Francesc Macià durant una visita a la cooperativa Cristalleries del Vidre de Mataró l'any 1933

46 *Principis bàsics aprovats per l'Assemblea de constitució del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya.* Barcelona, juny de 1931

47 "Convocatòria de Ponències", *L'Opinió*, any IV, núm. 152, 18 de novembre de 1933, pàg 7.

48 "Triomfa el criteri cooperativista". *L'Opinió*, any VI, núm. 549, 8 de març de 1933, pàg 4-5

A banda del discurs escrit, el govern i polítics d'Esquerra Republicana van implicar-se amb el cooperativisme real, visitant cooperatives, sovint durant la seva inauguració⁴⁹. És rellevant la visita de Macià a la Cooperativa Cristalleries de Mataró, liderada pel cenetista i cooperativista Joan Peiró, una de les cooperatives més rellevants de l'època i la productora més important de bombetes de tot l'Estat espanyol. El seu Gerent, Salvador Cruixent seria membre d'ERC i alcalde de Mataró.

En el parlament del president Francesc Macià durant una altra visita, a la Cooperativa Flor de Maig, va deixar clar el compromís d'Esquerra envers els treballadors i la importància de l'Estatut per a poder fer polítiques a favor d'aquests. En paraules del mateix Macià “us dic a tots els treballadors, mentre la Generalitat estigui a les nostres mans, tindran les majors garanties de cultura i treball” i “en aprovar l'Estatut, tindrem a la nostra mà la legislació obrera”⁵⁰

Altres cooperatives estarien directament lligades a ERC, com la Cooperativa de Paletes i Manobres que, fins i tot, celebraria la diada del 14 d'abril juntament amb tot el panorama polític catalanista⁵¹. Altres com la Societat Cooperativa Pau i Justícia o l'Agrupació Coral del Centre Cooperativa⁵² dels Pescadors de la Barceloneta també van prendre part manifestant-se en pro de l'Estatut el 24 de març de 1932, on les cooperatives tenien un tram assignat⁵³.

Les pàgines dels òrgans d'expressió afins a ERC també servien per donar explicacions, exercicis de transparència o per fer propaganda dels guanys aconseguits per Esquerra des del Govern de la Generalitat.

En sentit cooperativista, l'Esquerra, des del Govern de la Generalitat, no ha negligit ni un sol moment aquelles organitzacions que constitueixen part del problema. [...] A continuació transcrivim la sèrie de cooperatives de producció creades durant aquest període i recolzades econòmicament per la Generalitat:

Col·lectiva de Pintors de cotxes de Barcelona, 50.000 pessetes;
Cooperativa de Rajolers “La Emancipación”, 2.000 pessetes; Cooperativa de paletes “La Iniciativa”, 5.000 pessetes; Cooperativa Obrera motllurera, 5.000 pessetes; Cooperativa Popular de Construccions, 5.000

49 “El cooperativisme a Catalunya”. L'Opinió, any IV, núm 144, 19 de novembre de 1931, pàg. 2.

50 “El senyor Macià visita la Colònia d'aprenents a la Granja Flor de Maig, de Sardanyola. L'opinió, any IV, núm. 77, 1 de setembre de 1931, pàg. 1-2

51 “La manifestació d'ahir”. L'opinió, any VI, núm. 582, 15 d'abril de 1933, pàg. 2.

52

53 “Advertiments importants per a la bona organització de la manifestació”, núm. 278, 23 d'abril de 1932, pàg. 21

pessetes; Cooperativa del Ram de Construcció d'Olot, 5.000 pessetes.⁵⁴

També, seria habitual veure en els òrgans d'expressió afins a ERC nombrosos actes, xerrades, cursos i simposis sobre cooperativisme, fet que indica la voluntat pedagògica de propagació del cooperativisme del moviment.

Com a mostra un anunci sobre una xerrada amb un cooperativista d'esquerra republicana⁵⁵, Francesc Carbonell, com a ponent:

Avui, dijous, al Centre d'Esquerra Republicana del Districte II [...], el doctor Francesc Carbonell donarà una conferència dissertant sobre el tema "Cooperativisme".⁵⁶

És important remarcar que el discurs cooperativista d'ERC ve donat no per una visió paternalista o externa, sinó per la quantitat de líders cooperativistes i defensors del cooperativisme que militaven en aquest partit, com Joan Ventosa i Roig, qui seria Conseller d'Economia i Agricultura de la Generalitat i el qual mantenia tesis de tercera via cooperatista entre el capitalisme i el socialisme estatalista (que en aquells moments s'estava vivint a l'URSS i al qual molts obrers hi posaven l'atenció), com podem extreure d'una conferència donada per ell a l'Ateneu Politechnicum de Barcelona:

El capitalisme, del qual ningú pot negar que ha acomplert una missió històrica, es troba avui esgotat, perquè les seves manifestacions d'evolució superior concretades en l'associació anònima i en els trusts, no han respost a una millora veritable de les condicions generals d'existència. [...] En general, els teòrics del cooperativisme no tenen gran confiança en les aptituds econòmiques de l'Estat. Creuen, millor, que en tot cas les empreses socialitzades o en vies de socialització, han d'ésser regides, no en forma purament burocràtica, sinó preferentment per òrgans directius apropiats.⁵⁷

54 "El que ha fet l'Esquerra Republicana des de la Generalitat de Catalunya en sentit obrerista". *L'Opinió*, any V, núm 455, 17 de novembre de 1932, pàg. 7

55 "La conferència de demà del doctor Carbonell al Centre d'Esquerra del districte II. *La Humanitat*, any III, núm. 426, 22 de març de 1933, pàg. 3

56 "Dietari polític". *La Humanitat*, any III, núm 427, 23 de març de 1933, pàg. 7. Però trobem un gran nombre d'aquests anuncis al llarg de tota la premsa catalanista lligada a ERC, per exemple: "Què serà el cooperativisme?", *L'Opinió*, any IV, núm. 129, 1 de novembre de 1931, pàg. 7.

57 VENTOSA I ROIG, Joan. "El cooperativisme com a superació del capitalisme", *Democràcia*, any XXVI, núm. 1072, 19 de març de 1932, pàg. 1-2

Podem afirmar, doncs, que el cooperativisme seria un dels reclams centrals en ERC, no hi ha setmana que el cooperativisme no aparegués en la diferent premsa catalanista lligada a aquest partit on s'hi veuria la tasca política, pedagògica i idealista d'aquest partit. És evident, però, que el fet de tenir a les seves files a reputats cooperativistes de caràcter molt pràctic, donaven al seu discurs legitimitat i proximitat.

En un moment en què estava tot per fer en matèria cooperativista, ERC amb el suport d'USC van agafar les regnes ràpidament i de forma pragmàtica per portar aquest ideal a una fase superior i demostrar la superioritat que li donaven com a model econòmic.

4. POLÍTIQUES I SUPORT LEGISLATIU DEL COOPERATIVISME DES DE L'ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA

Des d'Esquerra Republicana de Catalunya es va impulsar i recolzar el moviment cooperatiu tant a escala legislativa (sobretot per mitjà del Parlament de Catalunya) així com des de l'executiu, per mitjà del govern de la Generalitat.

Com es relata en el capítol 3, ERC va guanyar en número de vots totes les eleccions convocades des de la seva fundació l'any 1931 fins al cop d'estat del 1936, és per això que la seva rellevància política seria central a Catalunya.

Després del fallit intent de proclamació de la República catalana per Francesc Macià l'any 1931 i la posterior negociació amb ministres espanyols, aquest va acabar acceptant un Estatut per Catalunya. Així doncs, l'any 1932, les Corts espanyoles acordaven l'Estatut de Catalunya de 1932 que, tot i retallar àmpliament les aspiracions de crear un Estat català dins d'una Federació de pobles hispànics, reflecteix la voluntat de legislar de forma autònoma sobre les cooperatives i altres formes societàries com els sindicats⁵⁸.

En el seu article número 12 trobem la següent referència a les cooperatives:

Article 12.

Correspondrà a la Generalitat de Catalunya la legislació exclusiva i l'execució directa de les funcions següents:

[...]

58 L'Estatut de 1932 va ser publicat tant al BOGC com a la Gaceta de Madrid: "Estatut de Catalunya". *Butlletí de la Generalitat de Catalunya. Estatut de Catalunya*, any II, núm 19, 15 de octubre de 1932, pàg 402-403. i *Gaceta de Madrid*, núm. 256, 21 de setembre de 1932, pàg. 2092.

b) Els serveis forestals, els agronòmics i pecuaris, Sindicats i Cooperatives agrícoles, política i acció social agrària, salvat el que disposa el paràgraf 5è. de l'article 15 de la Constitució i la reserva sobre lleis socials consignada en el número 1r. del mateix article.

[...]

f) Cooperatives, Mutualitats i Pòsits, amb la salvetat, respecte a les lleis socials, feta en el paràgraf 1r. de l'article 15 de la Constitució.

Mesos després s'aprovà per majoria absoluta del Parlament (amb el vot contrari de la Lliga) l'Estatut de Règim Interior de Catalunya, que articulava el funcionament intern del país i desenvolupava articles de l'Estatut de 1932. En aquest Estatut, l'aposta pel cooperativisme va ser molt més clara com ho demostra l'Article número 12:

Art. 12. El treball, en qualsevol de les seves formes, és un deure social. La Generalitat el protegirà dintre els límits de la seva competència. La Generalitat organitzarà la instrucció professional i social, fomentarà l'estalvi popular i propulsarà el cooperativisme i mutualisme. Dedicarà una atenció preferent a tot el que pugui contribuir al millorament social i econòmic dels treballadors.⁵⁹

Miguel Garau argumenta en la seva Tesi doctoral que, tot i que el nou marc jurídic fruit de la II República espanyola facilitava el desenvolupament de les cooperatives i les aliniava amb els pilars del cooperativisme internacional (l'Article 47 de la Constitució republicana del 31 fa esment de la regulació estatal de les cooperatives i la posterior Llei de cooperatives espanyola les regularia), va existir algun grau de reticència per part de cooperativistes a usar el registre espanyol com l'exposat pel cooperativista Lluís Ardiaca el desembre de 1932 a la revista *Acción Cooperatista*⁶⁰, i esperaven que aquesta competència passés aviat a mans de la Generalitat:

Al parecer en Catalunya fueron muchas las cooperativas que decidieron aguardar a que el servicio de cooperativas pasase a manos de la Generalitat, para poner en marcha los mecanismos para su legalización.

59 Estatut Interior de Catalunya. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 66, 25 de maig del 1933.

60 ARDIACA, Lluís. "L'organització del servei de cooperació de la Generalitat de Catalunya", *Acción Cooperatista*, 30 diciembre 1932, num. 504, p. 2.

El motivo era la inoperancia (o cuanto menos desbordamiento) del Estado ante el alud de solicitudes.⁶¹

Aquest reclam es veuria satisfet amb la Llei de bases de la cooperació i la Llei de cooperatives de Catalunya, ambdues de 1934.

Fent un petit panorama cronològic veiem que els inicis del 1934 van ser un any de compromís pràctic parlamentari i governamental cap al cooperativisme, ja que el 31 de gener es decretava la creació de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu de la Generalitat de Catalunya, el 19 de febrer s'acordava la Llei de Bases de la Cooperació per a Cooperatives Mutualitats i Sindicats Agrícoles i, un mes després, al 22 de març, la Llei de Cooperatives.

Amb l'aprovació per les Corts espanyoles de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 1932, la Generalitat va obtenir les competències legals en matèria cooperativista i, el govern de Macià es va posar en marxa a treballar-hi, inicià la tasca Antoni Xirau (ERC), la continuà Pere Mias (ERC), Ventosa i Roig la presentà com a proposta de Llei (ERC) i, després de la mort de Macià, Joan Comorera (USC) va finalitzar el procés. En només 3 anys el Departament va passar per quatre mans, però tots ells van seguir amb la tasca de desenvolupar una llei de cooperatives moderna, per tant, queda bastant clar que no es tractava d'un projecte personal sinó d'una iniciativa política comuna, tot i crítiques i les pressions que hi havien per què no és portessin a terme aquest tipus de lleis, com per exemple, des de la Unió Gremial⁶² o la Lliga.

Per elaborar aquesta llei el Conseller d'economia Pere Mias (ERC) va crear, l'any 1933, una comissió⁶³ per elaborar la Llei de bases de la cooperació, que serviria com a marc per a la Llei que regularia el cooperativisme a Catalunya; en aquesta hi havia com a representants Ventosa i Roig (qui també hauria participat anys abans en el projecte de llei de cooperació de Largo Caballero), Hereter, Oliva, Coloma, Cruixent, Boronat, Calvet, Fernandez, Aldavert, Canyades, Vandellós, Santacana, Pi i Ferrer, Salat i García Lluís, segons Pérez i Baró, tots ells, cooperativistes:

61 GARAU ROLANDI, Miguel. *Entre la utopía y la supervivencia. El desarrollo y la diversidad de las cooperativas de producción y trabajo en la Catalunya urbana e industrial (1864-1936)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015, pàg. 226

62 PÉREZ I BARÓ, Albert. *Les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1972, pàg. 52

63 Les lleis cooperativistes i mutualistes. *La Humanitat*, núm. 709, año IV, 18 de febrer de 1934, pàg. 8.

El mateix Conseller d'Economia havia nomenat una Comissió Assessora per a la redacció de la Llei catalana de cooperació, els membres de la qual eren tots cooperadors destacats⁶⁴

El diari *La Humanitat* fundat per Lluís Companys, de tendència socialista i afí a ERC, publica un article on s'introdueix aquesta Llei que defensen com un projecte plenament en consonància amb el partit i fruit, en part, de la tasca política dels seus membres que anomena "liberals i comprensius" i també, des del mateix article, en remarquen positivament el seu caràcter de projecte holístic i evolucionat que contemplava les peticions del moviment cooperatiu i definia les federacions, un registre català de cooperatives, un Consell Superior de la Cooperació⁶⁵ dependent de la Generalitat però amb àmplia participació del moviment cooperatiu, el compromís de la Generalitat d'establir "en tots els seus Centres docents, l'ensenyament de la Cooperació i Mutualisme i, força important, la capacitat de les Federacions constituïdes de fer la tasca inspeccionada de les mateixes cooperatives, el que suposava un vot de confiança i voluntat d'autonomia per part de l'Estat"⁶⁶.

Com es llegeix en l'article esmentat en l'anterior paràgraf:

Aquestes Lleis són obra d'homes d'Esquerra, liberals i comprensius, que tenen l'afany d'un millor sistema social i propugnen per una germanor dels homes en les lluites per la vida. [...] La Llei de Bases de Cooperació, consolida els apostolats liberals dictats [...] Per fi, estableix ensenyament de Cooperativisme i Mutualisme, en els Centres Docents de la Generalitat i obliga a la formació d'un cens Català de Cooperatives i Mutualistes [...]⁶⁷

També es fa un esment a la voluntat de simplificar i facilitar la creació de cooperatives en contrast amb llei de cooperatives de la República espanyola, fet que demostra bon tacte i proximitat envers els desitjos del moviment cooperatiu que reclamaven un marc pràctic i àgil:

64 PÉREZ I BARÓ, Albert. *Les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1972, pàg. 50-51

65 Aquest organisme tindria una important rellevància un cop iniciada la Guerra Civil espanyola, al donar-li el president Lluís Companys el control directe de totes les cooperatives existents i la potestat de legalitzar la creació de noves a la vegada que cedia la seva gestió a les respectives federacions. Per ampliar el tema veure: *Ibid.* pàg. 86.

66 "Llei de bases de la cooperació per a cooperatives, mutualitats i sindicats agrícoles". *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 51, 20 de febrer de 1934.

67 *Ibid.*, pàg. 8.

En la legislació de la República [espanyola], les Cooperatives són tractades separatament de les Mutualitats. Ací a Catalunya, obeint a una concepció patriòtica, i per evitar complicacions burocràtiques, es fa un sol cos de cooperació afegint-hi els Sindicats Agrícoles.⁶⁸

En el mateix escrit trobem com es fa esment a les promeses electorals fetes en campanya per Esquerra Republicana de Catalunya, el que porta a concloure que el cooperativisme era una constant en els reclams públics d'aquest partit, aquest detall és important tenint en compte la dificultat de trobar programes electorals d'ERC en aquell període:

Cal, doncs qualificar aquesta Llei com un avanç social importantíssim, constatant com els homes d'Esquerra compleixen el seu deure, portant a la pràctica els principis propagats en les campanyes electorals [...] És d'esperar que d'avui endavant, les Cooperatives [...] tindran un major desenvolupament i podran complir la missió de reformar l'actual sistema econòmic.⁶⁹

Aquell mateix any també fou l'aprovació per decret del VIII govern català republicà (amb Joan Comorera, d'Unió Socialista de Catalunya, com a Conseller d'Economia i Agricultura) de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu amb la voluntat de facilitar l'accés a crèdit a les cooperatives, en el seu preàmbul veiem la voluntat socialitzadora d'aquesta llei:

El desenvolupament, cada dia més gran, que van adquirint a la nostra terra les Cooperatives, Sindicats, Pòsits i Mutualitats, reunint en conjunt un nombre considerable d'associats, fa que el Govern presti l'atenció que requereixen aquestes associacions econòmiques que, basades en la idea de l'ajut mutu personal tenen per fi la salvaguarda dels interessos del treball en l'Economia social i que tendeixen a una distribució més equitativa de la riquesa en favor de les classes treballadores [...] La Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu respon a la conveniència de fomentar allò que és essencial en aquest nou aspecte de l'activitat

68 Íbid., pàg. 8.

69 Íbid., pàg. 8.

econòmica, encaminant progressivament les classes treballadores cap a normes d'organització d'acord amb llurs aspiracions morals i amb els interessos generals del conjunt de ciutadans, lliurant-los al mateix temps que puguin ésser objecte d'usura.⁷⁰

Mesos després, el diari *Acción Cooperatista* es faria ressò en la seva portada de la continuació de la tasca d'aquest Decret, amb les posteriors lleis i decrets al voltant d'aquesta per la qual el moviment cooperativista es beneficiaria d'un impuls econòmic important a l'hora que es remarcaven el bon enteniment -en general- entre el moviment, el Parlament i la Generalitat.

Les bones disposicions del Govern de la Generalitat, secundades pel Parlament de Catalunya, envers el moviment cooperatiu a la nostra terra, han restat ben palesades amb la creació de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, institució que permetrà la facilitació de préstecs, tant als Sindicats Agrícoles com a les Cooperatives de tota mena, amb les garanties oportunes, sense haver de recórrer a les institucions capitalistes que fan d'aquesta necessitat, com de totes, objecte d'especulació. [...] El capital social fixat [...] serà cobert en un mínim de 25 per 100 per la Generalitat [...] És un suport veritablement falaguer que des del Govern de la generalitat es presta al moviment cooperatiu i a la pagesia sindicada.⁷¹

La creació d'aquesta Caixa portaria un debat parlamentari força interessant⁷² durant la lectura del projecte de Llei per la creació de la caixa de crèdit agrícola i cooperatiu entre el diputat de la Lliga, Miquel Vidal i Guardiola, i el diputat d'ERC, Joan Baptista Soler i Bru i el d'USC, Manuel Serra Moret.

El diputat Vidal i Guardiola respon a aquesta Llei qualificant-la de boltxevic i d'un excés de proteccionisme que li dóna "vida artificial" al moviment cooperativista. La rèplica de Soler i Bru és molt interessant perquè defuig de les qualificacions de Vidal i Guardiola i ratifica el compromís d'ERC amb el cooperativisme:

70 "Economia i Agricultura". *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*., any II, Volum I, núm 31, 31 de gener de 1934. Pàg. 541.

71 "La Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu". *Acción Cooperatista*, any XIV, núm. 587, 3 d'agost de 1934, pàg. 1.

72 "Parlament de Catalunya". *La Humanitat*, any III, núm 532, 27 de juliol de 1933, pàg. 3-7

Hem ingressat a l'Esquerra. – acaba dient - perquè en els seus Estatuts bàsics hi consta ben clar la incrementació del sentiment cooperativista, que en nosaltres és ben divers de com el vol presentar el senyor Vidal.⁷³

I en un moment posterior del debat remarca ERC com a partit central en les polítiques cooperatives:

Del cooperativisme no n'he fet una exclusiva d'Esquerra, com ve a dir el senyor Vidal. Però em sembla que està i estarà per molts anys, a les nostres mans.⁷⁴

A efectes pràctics aquesta llei impulsaria la creació de fàbriques cooperatives en beneficiar-se de les seves condicions de finançament, com explica Miguel Garau:

Mientras que en todas las décadas anteriores la producción industrial de envergadura, puesta en práctica por las cooperativas de consumo se había limitado a la fábrica de pastas para sopa (que seguiría funcionando durante el régimen republicano), entre 1933 y 1936 se crearon otras tres fábricas cooperativas más (una fábrica de jabones, una de chocolates y otra de gaseosas). Este hecho se explicaría, como decimos, por un lado por la propia maduración y capacidad conseguida por el cada vez más extendido cooperativismo de consumo, como, por otro, por la creación de mecanismos institucionales de financiación al servicio del cooperativismo, como la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu, con cuya financiación contarían estas iniciativas.⁷⁵

Una altra mostra de sinergia entre la Generalitat i el moviment cooperatiu, fruit de l'impuls d'aquestes Lleis, fou el nomenament del cooperativista Joan Coloma i Chalmeta, director d'Acció Cooperatista (Òrgan d'expressió de la Federació de Cooperatives de Catalunya), com a cap dels Serveis de Cooperació, departament que s'encarregaria del registre dels tràmits per a la inscripció i aprovació dels

73 *ibid.*, pàg. 3-7

74 *ibid.*, pàg. 3-7

75 GARAU ROLANDI, Miguel. *Entre la utopía y la supervivencia. El desarrollo y la diversidad de las cooperativas de producción y trabajo en la Catalunya urbana e industrial (1864-1936)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015. Pàg. 501

estatuts de les cooperatives⁷⁶.

Per raons òbvies, no entrarem a analitzar els períodes que va des dels fets d'octubre del 1934 (ja que es van intervenir el Govern de la Generalitat i es controlava per mitjà de la figura del Governador general de Catalunya) fins a la restauració del Govern de Catalunya i el seu Estatut després de la victòria del Front Popular en les eleccions de 1936.

Durant part d'aquest període gris es van instaurar l'Estat d'excepció i la prohibició de reunió, fet que posava bastons a les rodes a la gestió diària de les cooperatives i, a més, van entrar en l'escenari polític personalitats polítiques i militars contràries al cooperativisme (algunes properes a l'Unió Gremial, enemic declarat), les Lleis creades pel Parlament i la Generalitat van continuar vigents amb petites variacions.

Tot i que el moviment cooperatiu durant aquells dos anys no es va veure afectat de forma greu, tampoc va ser un escenari favorable ni, és clar, polítiques derivades d'ERC a nivell de país. Tanmateix el marc legislatiu impulsat per aquest partit durant els primers anys de república va servir perquè el moviment cooperatiu madurés, fes créixer arrels i s'articulés en diferents nivells; institucionalment, internament al si de cada cooperativa i amb l'establiment d'estaments federatius i confederatius. El principi de portes obertes va ser un factor clau i també el fet que la llei estigués centrada a promoure el moviment cooperatiu i els seus valors emancipadors en contraposició amb un cooperativisme "de capella".

Cal destacar la figura central del polític d'ERC Joan Ventosa i Roig en la consecució (sense subestimar al treball, des d'USC, de personalitats com Joan Comorera o Joan Coloma) d'aquests guanys tan importants pel moviment cooperatiu en l'àmbit legislatiu, car per ell era una estratègia importantíssima pel desenvolupament del cooperativisme; ell mateix deia que l'apoliticisme del cooperativisme no implicava que no es pogués fer pressió als governs per aconseguir guanys d'interès pels cooperadors⁷⁷.

76 PÉREZ I BARÓ, Albert. *Les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1972, pàg. 52

77 PEREZ BARÓ, Albert. *Historia de la cooperación catalana*. Barcelona: Editorial Nova Terra, 1974. Pàg. 91-92.

5. CONCLUSIONS GENERALS

S'exposava, com a hipòtesis d'aquest treball, que Esquerra Republicana de Catalunya havia estat una peça clau en l'èxit en el desenvolupament del cooperativisme des de l'any 1931 al 1936, donada la rellevància de la temàtica cooperativista en el catalanisme polític i el seu compromís amb aquest des d'un vessant d'acció política pràctica. I partit dels fets objectius que demostren que el cooperativisme a Catalunya comptava amb una organització d'estructura formal molts anys abans que a l'Estat espanyol, la inclusió d'aquesta federació com a membre de l'Aliança Cooperativa Internacional, el nombre de cooperatives respecte a la resta de l'Estat, que seria una constant o la participació activa en l'elaboració de legislació en el marc espanyol i català en matèria de sindicats agrícoles i cooperatives, per part de polítics i cooperativistes catalans.

Amb el present treball de recerca ha quedat demostrat la influència d'Esquerra Republicana de Catalunya en el moviment cooperativista a principis dels anys 30, en què va viure una època daurada en part a causa d'aquest règim legislatiu favorable i un entorn saludable creat des de l'Administració amb menys burocràcia, una llei clara i basada en els principis internacionals del cooperativisme, la participació de les cooperatives en una comissió a escala consultiva creada per la Generalitat sobre aquest tema i en la promoció financera d'aquestes per mitjà de la Caixa de Crèdit Agrari i Cooperatiu.

Queden evidenciats els lligams pràctics entre el moviment cooperatiu i l'Esquerra per mitjà d'un entramat de persones, cooperativistes i intel·lectuals de base però, molt més important, per la doble funció de cooperativistes (o afins al cooperativisme) i polítics d'alguns membres destacats d'Esquerra com Lluís Companys, molt lligat al cooperativisme rural, Salvador Cruixent, Pere Foix, Soler i Bru, i Ventosa i Roig. Aquests dos últims diputats per ERC al Parlament de Catalunya i implicats en la temàtica cooperativa en l'àmbit legislatiu. Ventosa i Roig va ser, a més, Conseller d'Economia i Agricultura amb el Govern de Macià.

Una premissa que també és una constant és que el cooperativisme necessitava impuls governamental (o com a mínim menys interferències) per poder fer una explosió en qualitat i quantitat (s'ha de tenir en compte l'escenari poc afable pel cooperativisme a escala política i legal que es vivia a l'Estat). Per aquesta raó molts cooperativistes volien arribar al poder polític per promocionar-la com a forma de superar el model caduc anterior i per altra el cooperativisme era una doctrina reformista, no revolucionària, que atreïa sectors burgesos i lliberals que sentien simpatia pel moviment obrer i d'esquerres. Aquests lliberals serien una part important de la societat catalana i dels seus intel·lectuals. El cooperativisme com a moviment organitzat era la consecució dels ideals proudhonians, federalistes i pi-maragallistes que havien atret l'esquerra lliberal catalana anys enrere.

La predisposició d'ERC, per mitjà de la seva declaració de principis bàsics, de fomentar el cooperativisme, es va mantenir durant tota la seva activitat parlamentària i governamental fins al punt de crear un dels instruments fonamentals per al desenvolupament de les cooperatives, ja que facilitava l'accés al finançament: La Caixa de Crèdit Agrari i Cooperatiu. Aquest organisme es va demostrar eficaç com demostren alguns articles de l'època, per al creixement de les cooperatives.

D'altra banda, per a posteriors investigacions, seria interessant analitzar la influència en les polítiques cooperatives de partits com UC o USC. Aquest últim amb un discurs plenament socialista i d'autogestió obrera. Seria interessant també estudiar com va evolucionar el marc espanyol del 1931 al 1936 en els diferents nivells del marc cooperatiu per comprovar si va haver-hi la visió amb què comptava la política cooperativista a Catalunya, si comptava amb el suport del moviment i si es va traduir en un creixement en quantitat i qualitat del cooperativisme.

Queden per investigar algunes preguntes més profundes: Fins a quin punt abraçaven els cooperativistes un model d'alliberament nacional per arribar a l'alliberament social? Hem vist com els cooperativistes reclamaven més autonomia, però sabem fins a quin punt?

També s'obren interrogants interessants sobre quin hauria estat el desenvolupament de cooperativisme al nostre país.

Quina hauria estat l'evolució del cooperativisme de no haver-se intervingut l'autonomia de Catalunya l'any 1934? I si no hagués succeït el cop d'estat feixista del 1936? Hauria estat capaç de continuar escalant per satisfer els ideals d'emancipació dels treballadors que impulsaven els seus lluitadors?

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Bibliografia i Hemerografia

- RIPOLL, Francisco A. Un caso de experimentación social. *El Cooperatista*, núm. 4, 15 d'agost de 1911
- MARTÍ I JULIÀ, Domenech. La Cooperació a Catalunya. *Cooperativa Catalana*, núm. 4, agost de 1899
- ROTGER I DUNYÓ, Agnès. *Joan Ventosa i Roig: impulsor del cooperativisme de Catalunya a Mèxic*. Barcelona: Cossetània Edicions & Fundació Roca i Galès, 2012
- SOLER, Raimon. La construcció de l'hegemonia política: Esquerra, 1931-1933. *Eines*, Barcelona: Fundació Josep Irla, núm. 14, Hivern 2011
- El II Congrés ordinari d'Esquerra Republicana de Catalunya. *La Humanitat*, any III, núm. 506
- UCELAY DA CAL, Enric. La formació d'Esquerra republicana de Catalunya. *L'avenç*, núm. 4, 1997
- PLANA I GABERNET, Gabriel. *El cooperativisme català o l'economia de la fraternitat*. Barcelona: Universitat de Barcelona: Escola Universitària d'Estudis Empresarials: Fundació Francesc Ferrer i Guardia: Fundació Roca i Galés, 1998
- PÉREZ I BARÓ, Albert. *Historia de la Cooperación catalana*. Barcelona: Nova Terra, 1974, pàg. 119.
- Carta de Ventosa i Roig a Humbert Torres el 30 de març de 1942.
- POMÉS VIVES, Jordi. *La Unió de Rabassaires: Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000; IVERN I SALVÀ, Maria Dolors. *Esquerra Republicana de Catalunya Vol. 1 (1931-1936)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988
- TERMES I ARDÈVOL, Josep. *El movimiento obrero en España: la Primera Internacional, 1864-1881*. Barcelona: Catedra de Historia General, 1965
- TERMES I ARDÈVOL, Josep. *Les arrels populars del catalanisme*. Barcelona: Editorial Empúries, 1999.
- MARTÍ, Casimir. *Órigenes del anarquismo en Barcelona*. Barcelona: Editorial Teide, 1959.
- PEREZ BARÓ, Albert. *Temàtica cooperatista*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 1971.
- GARAU ROLANDI, Miguel. *Entre la utopía y la supervivencia. El desarrollo y la diversidad de las cooperativas de producción y trabajo en la Catalunya urbana e industrial (1864-1936)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015
- PEREZ BARÓ, Albert. *Historia de la cooperación catalana*. Barcelona: Editorial Nova Terra, 1974

- Sociedad de protección mutua de Barcelona. Diario de Barcelona, núm. 356, 22 de desembre de 1841
- PÉREZ I BARÓ, Albert. *Les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1972
- TUÑÓN DE LARA, Manuel. *El movimiento obrero en la historia de España 1832-1899*. Barcelona: Editorial Laia, 1977, pàg. 31.
- VENTOSA I ROIG, Joan. Antologia cooperativista de Joan Ventosa i Roig. Barcelona: Fundació Roca i Galès, 1980, pàg. 330.
- Las Cooperatias y las leyes tributarias. *El Cooperatista*, any XVIII, núm 67, 1 de març de 1914.
- Estudios sobre el régimen de las cooperativas. *Acción Cooperatista*, any V, núm 124, 18 de setembre de 1925.
- BURZACO SAMPER, María. *Cooperativismo y poder público en España*. Madrid: Editorial Dykinson. 2015.
- AYMERICH CRUELLES, Juan. *Las cooperativas y las colectivizaciones obreras en Catalunya como modelos de gestión colectiva. Proceso de regulación legal (1839-1939)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2008.
- "ntel·ligència republicana. *L'opinió*, núm. 97, 2 de maig de 1930.
- Conferència d'Esquerres Catalanes. *L'opinió*, 17 d'octubre de 1930.
- LOZANO, Carles. *Eleccions a Catalunya 1931 – 1936*. Des de <http://www.historiaelectoral.com/cat.html>
- *Principis bàsics aprovats per l'Assemblea de constitució del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona, juny de 1931
- En l'actual moment polític. *Mall*, any I, núm 1, 7 d'octubre de 1933.
- FOIX, Pere. *Corporativisme o República Social*. Barcelona: Editorial Mireia, 1933.
- VILA, J. Cooperatives. *La Humanitat*, any IV, núm 747, 4 d'abril de 1934.
- VENTOSA I ROIG, Joan. L'hora decisiva. *La Humanitat*, any V, núm. 457, 19 de novembre de 1932.
- Nota lliurada al Consell de la Generalitat de Catalunya per la Federació de Cooperatives. *Acción cooperatista*., núm. 418, 8 de maig de 1931.
- *Principis bàsics aprovats per l'Assemblea de constitució del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya*. Barcelona, juny de 1931
- Convocatòria de Ponències. *L'Opinió*, any IV, núm. 152, 18 de novembre de 1933
- Triomfa el criteri cooperativista. *L'Opinió*, any VI, núm. 549, 8 de març de 1933
- El cooperativisme a Catalunya. *L'Opinió*, any IV, núm 144, 19 de novembre de 1931

- El senyor Macià visita la Colònia d'aprenents a la Granja Flor de Maig, de Sardanyola. *L'Opinió*, any IV, núm. 77, 1 de setembre de 1931.
- La manifestació d'ahir. *L'Opinió*, any VI, núm. 582, 15 d'abril de 1933.
- El que ha fet l'Esquerra Republicana des de la Generalitat de Catalunya en sentit obrerista. *L'Opinió*, any V, núm. 455, 17 de novembre de 1932.
- La conferència de demà del doctor Carbonell al Centre d'Esquerra del districte II. *La Humanitat*, any III, núm. 426, 22 de març de 1933.
- Dietari polític. *La Humanitat*, any III, núm. 427, 23 de març de 1933, pàg. 7. Però trobem un gran nombre d'aquests anuncis al llarg de tota la premsa catalanista lligada a ERC, per exemple: Què serà el cooperativisme?, *L'Opinió*, any IV, núm. 129, 1 de novembre de 1931..
- VENTOSA I ROIG, Joan. El cooperativisme com a superació del capitalisme, *Democràcia*, any XXVI, núm. 1072, 19 de març de 1932.
- ARDIACA, Lluís. L'organització del servei de cooperació de la Generalitat de Catalunya, *Acció Cooperatista*, 30 d'octubre 1932, num. 504.
- PÉREZ I BARÓ, Albert. *Les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1972.
- Les lleis cooperativistes i mutualistes. *La Humanitat*, núm. 709, año IV, 18 de febrer de 1934.
- Llei de bases de la cooperació per a cooperatives, mutualitats i sindicats agrícoles. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 51, 20 de febrer de 1934.
- Economia i Agricultura. *Butlletí de la Generalitat de Catalunya.*, any II, Volum I, núm. 31, 31 de gener de 1934.
- La Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu. *Acció Cooperatista*, any XIV, núm. 587, 3 d'agost de 1934.
- Parlament de Catalunya. *La Humanitat*, any III, núm. 532, 27 de juliol de 1933.
- La mutual esportiva de Catalunya. *La Humanitat*, any II, núm. 134, 13 d'abril de 1932.

Fonts legislatives

- Llei de cooperatives. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 81, 22 de març de 1934.
- Projecte de Llei de bases de la Cooperació. *Diari de sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 107, 18 d'octubre de 1933, pàg. 1 (Annex).
- *Gaceta de Madrid*, martes 30 de Enero de 1906
- Estatut de Catalunya. *Butlletí de la Generalitat de Catalunya. Estatut de Catalunya*, any II, núm. 19, 15 de octubre de 1932.
- *Gaceta de Madrid*, núm. 256, 21 de setembre de 1932.

- Estatut Interior de Catalunya. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, núm. 66, 25 de maig del 1933.
- Advertiments importants per a la bona organització de la manifestació, núm. 278, 23 d'abril de 1932

Fons documentals i arxius

- Arxiu de la Fundació Roca i Galès
- Arxiu de la Fundació Josep Irla